

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11562412>

***Науково-інформаційні ресурси НТБ ХАІ: стан, потенціал,
завдання***

*І. В. Олійник, учений секретар НТБ
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

«Часи змінюються, і ми змінюємося з ними». Ці слова, які приписують англійському філософу-утопісту Роберту Оуену, можна цілком правомірно застосувати і до тих кардинальних перетворень, які відбуваються в інформаційно-бібліотечній справі.

Зараз головним у бібліотечній практиці стає не збирання та надання у громадське використання документального масиву, а видобуток метаінформації та надання віддаленого доступу до інформаційних ресурсів.

Основним базовим процесом в бібліотеці є обслуговування, що охоплює різні форми і види обслуговування користувачів: бібліотечне, довідково-бібліографічне, інформаційне, сервісне.

До структурно-функціональної системи бібліотечного обслуговування користувачів Науково-технічної бібліотеки ХАІ (далі НТБ ХАІ) входять три абонементи, п'ять читальних залів, сектор зберігання дипломних проектів, 17 бібліотечних пунктів при кафедрах і в гуртожитках. Фонд НТБ ХАІ налічує майже мільйон примірників з усіх галузей знань, та є одним з найбільших вузівських бібліотек міста.

Для віддалених користувачів доставлення інформації здійснюється через офіційний сайт Науково-технічної бібліотеки (Library.khai.edu), з доступом до електронної бібліотеки (без авторизації), через мобільну версію сайту НТБ,

мобільного каналу – Telegram-bot «Науково-технічна бібліотека ХАІ», соціальну мережу Facebook, канал Youtub, по телефону, електронну пошту та за допомогою інших месенджерів.

Важливо, що зараз уже бібліотеками, в тому числі і нашою, пройдено шлях автоматизації. Змінилися та перейшли на якісно новий рівень усі технологічні бібліотечні процеси. Це дозволило модернізувати роботу бібліотеки та сприяло підвищенню ефективності управління бібліотечними фондами, покращенню якості обслуговування читачів, різноманітності надаваних послуг тощо.

Основними послуги, що надає бібліотека є автоматизована книговидача і прийом документів, оформлення єдиної картки читача з індивідуальним штрих-кодом і QR-кодом Web-сайту НТБ; дистанційне електронне замовлення літератури з Web-сайту і виконання замовлення у відповідному підрозділі НТБ; визначення користувачем Pin-коду, що підтверджує отримання літератури; виконання бібліографічних довідок в автоматизованому режимі; доступ до електронних інформаційних ресурсів з глобальних мереж; оформлення списку обраної в ЕК літератури відповідно до існуючих стандартів складання бібліографічного опису; перегляд електронного читацького формуляру; доступ до віртуальної довідкової служби; електронна доставка документів; інформування про фонди бібліотеки через електронний щоквартальний «Бюлетень нових надходжень» і віртуальні тематичні виставки; надання на сайті списків документів експонованих книжково-ілюстративних виставках; індексування праць співробітників індексами УДК.

Цей перелік доповнюється консультуванням користувачів зі створення та редагування авторського профілю в БД Publons (Web of Science), ORCID, Coogle Scholar, SCOPUS, редагуванням списків використаної літератури в дипломних та дисертаційних роботах тощо.

Впровадження нових інформаційних технологій дозволяє модернізувати бібліотечні послуги, забезпечити стирання меж між реальною та віртуальною бібліотекою, представленою на офіційному Веб-сайті НТБ. Саме сайт бібліотеки сприяє вирішенню завдань інформатизації освітнього та науково-дослідного процесів, забезпечує інтеграцію її ресурсів в єдиний інформаційний простір.

У сучасному освітньому середовищі значно зросла актуальність використання автоматизованих бібліотечних процесів з максимально повним доступом до інформаційних ресурсів, як тих, що генеруються самою бібліотекою (електронні каталоги, бібліографічні ресурси, віртуальні виставки), так і ресурсів віддаленого доступу.

Інформаційне забезпечення науки та освіти здійснюється на базі «Електронної бібліотеки» (ЕБ), що дає можливість швидкого надання інформації про наявність тих чи інших документів та забезпечує доступ до повних текстів документів. ЕБ складається з електронного каталогу (ЕК) та бази повнотекстових документів.

Відзначимо, що електронний каталог, основа будь-якої електронної бібліотеки, є інформаційним ресурсом власної генерації, створений на основі автоматизованої інформаційної бібліотечної системи (АІБС) «УФД/Бібліотека». На сьогоднішній день ЕК НТБ містить близько 470 тисяч записів і доступний в локальній мережі і для віддалених користувачів в мережі Інтернет.

Необхідність створення власних проблемно-орієнтованих баз даних зумовлена специфікою вузу і запитами наших користувачів. Так, наприклад, створення проблемно-орієнтованої бази «Літальні апарати» було зумовлено запитами на літературу по конкретній марці літального апарату (наприклад: Ан-10, ХАІ-1 та ін.).

Ще однією проблемно-орієнтованою базою власною генерації є класифікатор «Навчальні дисципліни». Студенти мають можливість лише однією операцією знайти всю літературу, рекомендовану викладачем з певної дисципліни. За результатами пошуку можливий прямий доступ до повних текстів підручників та навчально-методичних посібників, виданих в університеті.

База повнотекстових документів містить електронні аналоги навчальних та наукових видань та документи, які мають лише електронну версію, видання на компакт-дисках. Вона створюється відповідно до чинного законодавства. У разі дії авторського права та суміжних прав із правовласником укладається авторський договір про надання університету невиключних прав на використання створеного ним твору.

Частиною інформаційного сервісу НТБ є онлайнова довідково-бібліографічна служба «Віртуальна довідка», що виконує разові бібліографічні або фактографічні запити віддалених користувачів. Запити приймаються в режимі віддаленого доступу з використанням форми електронного бланка-замовлення тільки від читачів бібліотеки, а тематичний систематизований архів виконаних довідок, структурований за предметними галузями, знаходиться у відкритому доступі.

В основі сервісу електронної доставки документів (ЕДД) лежить звернення користувачів в інтерактивному режимі до інформаційних ресурсів бібліотеки. ЕДД надає віддаленому користувачеві електронну копію інформаційного ресурсу (статті, частини книги).

Усі наведені вище сервіси з'явилися завдяки новим технологіям, вони успішно реалізовані і у нас. Але наша бібліотека весь час знаходиться в пошуку нових способів надання ефективного і комфортного сервісу своїм користувачам. Відтак, співробітники відділу автоматизації та інформаційно-бібліографічного відділу НТБ ХАІ створили бот

на платформі Telegram, який дає можливість підібрати і замовити літературу на той чи інший абонемент за допомогою простих команд на персональному смартфоні.

Аби увесь інформаційний потенціал – як створений власне бібліотекою, так і зовнішні ресурси – був використаний максимально ефективно, необхідно, щоб користувачі мали достатній рівень навичок роботи з ними. Цим визначається особлива важливість ролі інформаційної культури в сучасному суспільстві, тому велике значення в бібліотеці приділяється розповсюдженню бібліотечно-бібліографічних знань. З цієї метою розроблена робоча програма навчального курсу «Основи інформаційної культури» для студентів першого курсу усіх факультетів у формі лекції з презентацією (представлена на сайті НТБ українською та англійською мовами).

Також у межах Електронного каталогу в нашій НТБ створюються проблемно-орієнтовані бази даних власної генерації «Літальні апарати» та «Праці співробітників університету», що дозволяють розробляти унікальні бібліографічні продукти – бібліографічні посібники різного цільового та читацького призначення. З нашим університетом пов'язано багато імен видатних учених, відкриття та розробки в галузі авіації та космонавтики яких були новаторськими, і не втрачають своєї актуальності й досі. Тому бібліотека має на меті розкривати та популяризувати наукові досягнення своїх вчених.

У науково-освітнє повсякденне життя впевнено увійшли такі близькі поняття як наукометрика, бібліометрія, вебметрика, альтметрика.

Відтак, аби перейти до Європейських стандартів оцінювання наукового потенціалу держави, виникла потреба впровадження кількісних методів аналізу наукової активності у практику управління державними науковими комплексами, а українські вчені отримали можливість інтеграції у світову

наукову спільноту, шляхом доступу до світового інформаційного простору, а також змогу ширше популяризувати за кордоном свій науковий доробок.

Зараз питаннями організації доступу до НБД займається Державна науково-технічна бібліотека у співпраці з Міністерством освіти і науки України.

Нашому Університету, одному із перших в країні було надано спочатку тестовий доступ до Web of Science та Scopus, а потім продовжено як річну підписку на основі договору. Доступ надано по єдиному IP-адресу Університету і з кожного робочого місця на території університету. У 2024 році для Університету подовжено доступ до БД Web of Science, Scopus та Reseach4Life. Компанія Elsevier надала безкоштовний доступ до повнотекстової БД Science Direct, також організовано доступ до видань видавництва Springer. На засаді вільного доступу подовжено користування науковими електронними бібліотеками INTECH, World Scientific, Merlot, Digital public library of America, БД «Будапештські ініціативи відкритого доступу» (BOAI), «Консорціум «Електронна інформація для бібліотек» (eIFL.net), репозитаріями відкритого доступу OpenDoar, re3data, директорією журналів Doaj, колекцією електронних академічних журналів Electronic Journals Library, порталом академічних журналів Journal4Free, репозитаріями ВЗО та іншими електронними ресурсами.

В процесі багатопланової роботи стосовно наукометричної діяльності, спіробітники НТБ дійшли висновку, що потрібно уніфікувати та об'єднати інформацію на єдиному ресурсі, в одному місці відобразити інформацію про наявність аккаунтів спіробітників Університету у провідних наукометричних базах та реєстрах. Так було прийнято рішення про створення єдиного класифікатору «Бібліографічні профілі спіробітників Університету» на сайті НТБ ХАІ. Класифікатор став зручним,

важливим та незамінним інструментом з великою кількістю звертань.

Важливе місце в системі електронних інформаційних ресурсів займають віртуальні виставки, підготовлені бібліотекою, вони забезпечують користувача ілюстрованою бібліографічною та фактографічною інформацією, присвяченою актуальним темам, персоналіям, колекціям.

На сьогодні жодна, навіть найпотужніша за ресурсними можливостями бібліотека не в змозі задоволити тільки власними ресурсами різноманітні складні запити користувачів. Тому існує об'єктивна необхідність розвитку партнерських взаємин між бібліотеками всіх систем і відомств.

НТБ Університету є членом Української бібліотечної асоціації і бере участь у корпоративних проєктах, зокрема у створенні Електронного зведеного каталогу періодичних видань, що надійшли до провідних бібліотек м. Харкова (спільно з Харківською державною науковою бібліотекою ім. В. Г. Короленка); Електронного зведеного каталогу періодичних видань, що надійшли до бібліотек закладів вищої освіти м. Харкова (спільно з ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна) та інших.

Надалі метою діяльності НТБ ХАІ є поєднання традиційних та інноваційні форм роботи, розвиток електронної бібліотеки та розширення спектру інформаційних ресурсів за напрямком науково-освітньої, культурно-виховної діяльності університету, впровадження в роботу бібліотеки системи менеджменту якості та постійне підвищення результативності діяльності НТБ.